

Brytninger omkring misjonsforståelsen*

OLAV GUTTORM MYKLEBUST

Emnet er overveldende. Skulle man yte det full rettferdighet, ville man trenge en serie forelesninger, ja, et helt semesters forelesninger. Visse aspekter ved det er det dog mulig å presentere og kommentere. Min fremstilling begrenser seg bevisst i *tid* til de siste 50 år, og i *sak* til misjonens forhold til henholdsvis kulturen, samfunnet, kirken og teologien. En konsens er det så visst ikke tale om i disse spørsmål. Det er nettopp brytningene – meningsbrytningene, overbevisningsbrytningene – som har kjennetegnet utviklingen. Karl Heim – lutheraneren, systematikeren og misjonsteologen – sa det slik: «An der Mission scheiden sich die Geister.»

I

Ingen som har fulgt med i misjonstenkningen i vår tid, kan ha unngått å legge merke til hvordan det – nær sagt i tide og utide – tales og skrives om «inkulturasjon». Glosen er ny, men saken er gammel, ja, like gammel som misjonen selv. Hva det gjelder, er nemlig evangeliets transplantasjon i nye miljøer, dets oversettelse ikke bare til nye språk, men nye samfunns- og kulturformer. Skal det kristne budskap få gjennomslagskraft og utviklingsmuligheter i Afrika og Asia (de «klassiske» virkefelter for kristen misjon i de par siste sekler), må det uttrykkes i de kategorier som kjennetegner kulturene der.

I stedet for, eller sammen med, ordet «inkulturasjon» gjøres det i våre dager maksimal bruk også av en annen gløse: «kontekstualisering», – også denne en filologisk finurlighet. Man har i den moderne verdens-

* Gjesteforelesning – her noe forkortet – på Det teologiske menighets- fakultet 31. januar 1989 i anledning av 50-års-markeringen av opp- rettelsen av en lærer- og forskerstilling i misjonsvitenskap ved dette fakultet. – O.G.M.

misjon gått ut fra som en selvfølge at den europeiske kultur, med kristendommen som integrerende element, var den egentlige kultur. Alle andre kulturer ble betraktet som mindreverdige. Samfunns- og kulturforskere, forfattere og andre har lenge kritisert misjonærene for deres holdning til den lokale kultur. Noe av denne kritikk har vært berettiget, men noe har også vært urettferdig.

Bakgrunnen for den sterke aksentuering i vår tid av behovet for inkulturasjon, kontekstualisering eller hva man nå vil kalle det, er den omveltning vi opplever i folkenes liv. At kulturer oppstår, blomstrer og dør er et velkjent fenomen, likeså at verdensriker stiger og synker. Det er dynamikken og dimensjonene i vår tids omveltning som er nye. Menneskeslekten som helhet er trukket inn i den historiske prosess. Ikke bare politisk, men også kulturelt er folkene i Afrika og Asia – tidligere vesterlandske kolonier – blitt herre i sitt eget hus og insisterer på å følge sin egen vei. Det er åpenbart at i denne situasjon må spørsmålet om misjonens – eller for å si det mer presist: *kirkens* – forhold til kulturen tillegges stor vekt. Det forekommer meg imidlertid at det i dag er en tendens til å vie det *for* stor oppmerksomhet, dvs. å betone konteksten på bekostning av teksten. Det er tross alt *budskapet* det gjelder. Sammenhengen det forkynnes i, så viktig denne i og for seg er, må nødvendigvis komme i annen rekke.

En egenartet utforming har kravet om inkulturasjon fått hos den amerikanske misjonsleder og misjonsforsker Donald A. McGavran. Den bevegelse for «kirkevekst» som knytter seg til hans navn, har fått stor tilslutning i evangelikale kretser, og er også i vårt land blitt møtt med atskillig sympati. Det er av avgjørende betydning, hevdes det, at menneskene får høre evangeliet på sitt eget språk og i den sosiale sammenheng de er vokset opp i og lever i. Studiet av fremmede språk og kulturer må derfor ha en sentral plass i utdannelsen av misjonærer. Å fremheve dette er fortjenstfullt, men synspunktet er i og for seg ikke originalt. Det nye – og kontroversielle – er de antropologiske og sosiologiske teorier det opereres med, – teorier det ikke er mulig å komme nærmere inn på her.

Det er prisverdig at McGavran, og kanskje enda mer hans disippel Ralph D. Winter, så sterkt har rettet oppmerksomheten mot de folkegrupper – halvdelen av jordens befolkning (ifølge deres egne beregninger) – som ennå ikke er nådd med evangeliet. Den iver som legges for dagen, er i sannhet imponerende. I løpet av 12 år, altså innen år 2000, skal de 17 000 folkegrupper det er tale om, ha en levende kirke i sin midte, – et mål som skal realiseres gjennom utsendelse av 100 000 misjonærer, understøttet av 30 000 misjonsforeninger i alle menigheter

innen alle kirkesamfunn. Det er ikke bare «a new age of missions» det gjelder, men «the last age of missions», – og med den historiens slutt.

Det kan ikke nektes at det er noe hektisk og febrilsk over dette prosjekt. Denne oppfatthet av statistiske analyser er ikke bare av det gode. Gud er ikke tallenes, men tålmodighetens Gud. Han er ikke de raske resultatene, men de lange linjers Gud. Personlig har jeg også lite til overs for den «krigerske» uttrykksmåte som konsekvent anvendes: mobilisering, tropper, slag, strategi. «Kongens ærend har hast.» Javel, men må det absolutt utføres i form av «Onwards, Christian soldiers, marching as to war»?

II

Er Mesterens oppdrag til sine disipler, og gjennom dem til hans kirke i verden, – å forstå bare som et oppdrag til forkynnelse av budskapet om ham, – med vekt på omvendelse og dåp?

Spørsmålet kan synes å ha bare teoretisk interesse. Det er en kjensgjerning at kristen misjon i høy grad har engasjert seg i sosiale aktiviteter av ulik art: skoler, sykehus, litteraturvirksomhet, jordbruks-tiltak, yrkesopplæring osv. Er disse aktiviteter, som i stigende grad har kommet til å legge beslag på de disponible ressurser, personlige så vel som økonomiske, kristelig legitime og teologisk forsvarlige? Eller innebærer de en avsporing, eller i hvert fall en fare for avsporing, av misjonens egentlige anliggende?

Misjonshistorien beretter om menn og kvinner som så det som sitt kall som misjonærer også å ta opp et arbeid for sosiale reformer og kulturell utvikling. Likevel har det vært, og er det fremdeles, noe uavklart og uforløst i synet på misjonens holdning til dette arbeid. Det vanlige har vært å betrakte det som et supplement til forkynnelsen som misjonens egentlige anliggende (som det gjerne uttrykkes). Men denne forståelse av forholdet mellom forkynnelse og tjeneste er ikke teologisk holdbar. De to er likeverdige komponenter i ett og samme oppdrag. Forkynnelse er Kristus-tjeneste i ord; tjeneste er Kristus-forkynnelse i handling.

En høy vurdering av de gode gjerninger i og for seg er imidlertid ikke nok. En viktig oppgave er også å arbeide for å fjerne – eller i hvert fall å redusere virkningene av – de krefter som forårsaker de ulike former av menneskelig lidelse. Diakoni er ikke bare – den tradisjonelle forståelse – å øve barmhjertighet overfor syke og fattige. Diakoni har også en sosial, ja, politisk dimensjon. Det er ikke kirkens kall å drive politisk virksomhet (i den vanlige betydning av dette uttrykk), men til det oppdrag den har fått, hører også å hevde i handling det menneskesyn

og de normer for menneskelig fellesskapsliv som er ett med evangeliet. *Ikke å blande seg i politikk er også å blande seg i politikk. Enhver holdning – passiv så vel som aktiv – innebærer et politisk standpunkt og får dermed politiske konsekvenser.*

De *store* meningsbrytninger i dette spørsmål melder seg først hvor arbeidet for menneskeverd og menneskerett understrekes så sterkt at forkynnelsen av budskapet trer i bakgrunnen. Slik det skjedde i det utkast til uttalelse om misjonen i dag som staben i misjonsavdelingen i Kirkenes Verdensråd hadde utarbeidet for generalforsamlingen i Uppsala i 1968. «Verden skriver kirkens dagsorden», het det der (med en spissformulering). Dette utkast ble imidlertid forkastet av generalforsamlingen. I den uttalelse som ble vedtatt, heter det bl.a.:

«Jesus Kristus, den inkarnerte, den korsfestede og den oppstandne, er det nye menneske. I ham åpenbares Guds bilde, idet han herliggjorde sin Far i fullkommen lydighet. (...) I hans liv, lidelse og død ser vi hva mennesket er bestemt til å være. Gjennom hans død på korset er menneskets fremmedgjørelse overvunnet. I ham tilbyr Gud alle mennesker tilgivelse fra skyld. (...) Veien er åpnet for alle mennesker til gjenopprettelse av deres barnekår hos Gud. Jesu oppstandelse betyr en ny skapelse, og med den fikk historien sitt definitive siktepunkt.»

Det er bare naturlig at uttalelser fra økumeniske og konfesjonelle verdensorganisasjoner fremkaller debatt, ja, strid. Et godt eksempel er det «program for bekjempelse av rasisme» som Kirkenes Verdensråd lanserte i 1960-årene, – rasisme først og fremst i Syd Afrika, men forøvrig over alt hvor denne forekommer. Kirkeledere i flere land tok i tildels sterke ordelag avstand fra dette prosjekt, med den motivering at det ikke er kirkens oppgave å bidra til forandring av den bestående samfunnsordning. Viktigere enn KVR-prosjektet har vært de vedtak – på teologisk grunnlag – som både Det lutherske verdensforbund og Verdensforbundet av reformerte kirker har gjort om ikke å ha samfunn og samarbeid med de kirker som aksepterer – eller avfinner seg med – apartheid-ideologien.

Det sosialetiske engasjement som lenge ble betraktet som et særmerke for Kirkenes Verdensråd, er etter hvert blitt en sak av største viktighet også for de evangelikale (tidligere gjerne kalt «konservative evangeliske»). Lausanne-pakten, dokumentet som definerer det bibelske og teologiske grunnlag for de evangelikales kirke- og misjonsforståelse, har dette å si om saken:

«Evangelisering og sosial og politisk virksomhet hører begge med til vår forpliktelse som kristne. For begge er nødvendige uttrykk for vår

forståelse av Gud og av mennesket, for vår kjærlighet til vår neste og for vår lydighet mot Jesus Kristus.»

III

Når det gjelder misjonens forhold til kirken, er det naturlig først å si noe om sammenslutningen av Det internasjonale misjonsråd og Kirkenes Verdensråd (1961). Initiativet til denne sammenslutning kom ikke fra vestlige missiologer av arten «livsfjerne skrivebordsteoretikere», men fra ansvarsbevisste og aktive kirkeledere i den tredje verden. Slik de vurderte situasjonen, var det en urimelighet at kirkene i Afrika, Asia og Latin-Amerika hadde medlemskap i to organisasjoner som i stor utstrekning hadde samme målsetting. Et viktig moment i denne forbindelse var også overbevisningen om at «misjon» og «enhet», rett forstått, er to sider av samme sak.

Siden verdensmisjonsmøtet i Whitby, Canada, i 1947 kan misjonen bare forstås som et oppdrag kirkene på *alle* kontinenter er felles om og har ansvar for. Det var her det historiske vedtak om «Medarbeidere i lydighet» ble gjort. Og ikke bare det, men det var her også *den* erkjennelse kom til fullt gjennombrudd at kirkene i den tredje verden er den avgjørende faktor i arbeidet for verdens evangelisering. Tyngdepunktet – statistisk, men i økende grad også åndelig – er i ferd med å flytte seg fra Europa og Nord-Amerika til Latin-Amerika, Afrika og visse deler av Asia. Det er «den tredje kirke», som kirkene i den tredje verden er blitt kalt, som er bærer av fornyelsen. Denne kirke – for å bruke Walbert Bühlmans formulering – er ikke bare fremtidens kirke, men også kirkens fremtid. I en utstrekning som de fleste ikke er oppmerksomme på, er kirkene i den ikke-vesterske verden *misjonerende* kirker. I årene som kommer, vil disse kirker sende ut flere misjonærer enn kirkene i Vesten vil gjøre, og de vil kunne hjelpe kirkene i Vesten til igjen å bli en misjonerende kraft.

Hva vårt eget land angår, har forståelsen av misjonen som et vestersk foretagende fortsatt stor makt over sinnene. Men forøvrig er det understrekingen av det spesielle og det selvstendige ved denne virksomhet som springer i øynene. Misjonen drives – og skal drives – uavhengig av kirkens ledelse og organer. Så fortrolige er vi blitt med denne situasjon at vi betrakter den som selvfølgelig og normal. Men skulle ikke misjonsforståelsen og misjonsforpliktelsen være der som en naturlig følge av vår kristne tro, dvs. som ansvar og oppgave for hver eneste kristen i kraft av dåpen, og for kirken som helhet i kraft av det oppdrag den er blitt betrodd?

I den presentasjon – i ulike dokumenter – Den norske kirke gir av seg selv, glimrer misjonsoppdraget ved sitt fravær. Kirkerådet f.eks. har konsulenter, utvalg og råd for en lang rekke av aktiviteter, *men ikke for misjonen*. Denne taushet når det gjelder kallet til å forkynne evangeliet om Riket i hele verden er så meget mer talende som ansvaret for diakoni er klart erkjent. Misjonens rett til en sentral plass i arbeidsprogrammet er, teologisk og kirkelig sett, like stor som diakoniens.

Prosjektet «Menighetenes misjonsengasjement» er – typisk nok – blitt «Misjonenes menighetsengasjement». Kirkemøtets tanke med dette tiltak var å engasjere menighetene i misjonen *som menigheter*, ved å gi denne virksomhet en sentral plass i forkynnelse, undervisning, forbønn og forvaltning. Meningen var at menighetsrådene og misjonsselskapene *ifellenskap* skulle løse denne oppgave. Misjonsselskapene har imidlertid primært vært interessert i å befeste og utvide sin *egen* virksomhet, gjennom opprettelse av flere misjonsforeninger i menighetene og gjennom økning av kirkeofringene. Det er forøvrig bare tre misjonsselskaper som har vist interesse for det nevnte prosjekt. I betraktning av at det er 12 år siden dette ble lansert, og at det i 10 år har vært ført resultatløse forhandlinger om det, kan forsøket ikke sies å ha vært særlig oppmuntrende.

Til den virksomhet for misjonen som også vår kirke er kalt til å utføre, hører i fremragende forstand *bønnen*. Å be meningsfylt for misjonen i dag, å be som menighet, altså i gudstjenstlig sammenheng, – er ikke bare å be i sin alminnelighet om at Guds ord må ha fremgang i verden, men å be ut fra en dyp forståelse av den *sammenheng* gjerningen utføres i, dvs. å be slik:

«Vi takker deg, Herre, at vi som dine medarbeidere får være med og forkynne evangeliet om Riket til vitnesbyrd for alle folkeslag. Vis oss storheten i dette oppdrag, og gi oss vilje og evne til å fullføre det. Velsign de kirker og nasjoner hvor våre misjonærer i dag er virksomme. Må budskapet fra deg bli båret frem til befestelse og vekst i troen, og slik at stadig nye mennesker blir vunnet for det. Det ber vi deg om, vår Gud og Far.»

IV

I 1930-årene utkom det i USA en bok som vakte enorm oppsikt. Den bar tittelen «Re-thinking Missions» og var skrevet av W.E. Hocking, professor i filosofi ved Harvard-universitetet, i egenskap av leder av den store undersøkelse av den kristne verdensmisjon som amerikanske lekmenn gjennomførte på denne tid. I virkeligheten var boken bare en oppsummering av undersøkelsen, som i alt omfattet syv bind, – et

vidtfavnende og variert materiale, innsamlet, analysert og systematisert med stor dyktighet. Det kanskje mest positive ved undersøkelsen var den avgjørende vekt de amerikanske lekmenn tillia de *teologiske* prinsipper for misjonsvirksomheten. Hocking selv sa det slik: «The theology of the Report – it is the question upon which ultimately it will stand or fall.» Så forskjellig denne teologi var fra apostolisk og historisk kristendom, måtte den falle. Den «movement for world Christianity» som skulle erstatte den misjonsvirksomhet som hittil var blitt drevet, ble det ikke noe av.

Hva var så det nye syn? Misjon, heter det, er – sammen med mennesker fra andre kulturer og religioner – å gi uttrykk for hva vi har lært av Jesus Kristus, og forsøke å virkeliggjøre hans ånd i verdens liv. Misjon er samdeling av religiøse erfaringer og etiske verdier. Kristendommen står ikke i en særstilling. Den er bare den beste av religionene, fordi Guds vesen og vilje kommer klarest til uttrykk her. Flertallet av misjonsledere og misjonsforskere i USA tok avstand fra disse synsmåter, men det var også dem som gikk helt og fullt inn for dem.

Som missiologisk fenomen har «Re-thinking Mission» sin forutsetning og forklaring – i hvert fall langt på vei – i den dominerende innflytelse John Dewey øvde på amerikansk åndsliv i 1930-årene og senere. I sin bok «A Common Faith» hevder Dewey at det vesentlige i religionene er arbeidet for å bevare, utvikle og overlevere til senere slekter de livsverdier vi selv har mottatt. Veien til virkeliggjørelse av de etiske verdier, heter det, er ikke metafysikk og teologi, men psykologi og sosiologi.

«Historien gjentar seg.» «Historien gjentar seg aldri.» Begge disse teser har gyldighet. I dag – femti år etter «Re-thinking Missions» – befinner den kristne verdensmisjon seg i den samme situasjon. Igjen er «religiøs pluralisme» og «etisk idealisme» satt på dagsordenen. Og likevel er det *ikke* den samme situasjon. «Re-thinking Missions» var et typisk produkt av det amerikanske miljø boken var blitt til i. Den religiøse pluralisme og den etiske idealisme det i dag plederes for som erstatning for kristen misjon, har dypere årsaker og verdensvide dimensjoner. Den holdning vi står overfor, har sammenheng med den *internasjonalisering* av livet som har funnet sted i det siste halve sekel, – den maksimale kontakt mellom folkene, kulturene og religionene som disse årtier har åpnet for. Men forøvrig er det også en *radikalisering* av synsmåtene det er tale om.

En viktig faktor i fremveksten av den pluralistiske tenkning er det åndsklima som i så høy grad bestemmer menneskenes oppfatninger i dag, – ikke bare i Vesten, men i verden som helhet. Forståelse, toleranse

og humanitet er de store ord. De motsetninger som gjør seg gjeldende mellom folkene, kulturene og religionene, må overvinnnes, – for fredens skyld, for enhetens skyld, ja, for sannhetens skyld. Religionene har et særskilt ansvar i denne sammenheng, hevdes det. I en tid behersket av vitenskap, teknikk og sekularisering må religionene finne hverandre i en felles opplevelse av, og et felles forsvar for, «transcendensens mysterium» (som det gjerne uttrykkes).

Den kristne tenkning som i dag tiltrekker seg størst oppmerksomhet og øver størst innflytelse, er uten sammenlikning den som beskriver seg selv som «pluralistisk teologi». Eksponenter er bl.a. Raimundu Panikkar, John Hick og W. Cantwell Smith. Den mest interessante av disse er nok Panikkar. Som sønn av en indisk far (hindu) og spansk mor (katolikk), oppvokset og prestevigslet i Den katolske kirke, med sin internasjonale orientering (han taler og skriver på fire vesterlandske språk) og sin usedvanlig rike intellektuelle utrustning (han har tatt tre doktorgrader, henholdsvis i kjemi, filosofi og teologi), – er han pluralismen personlig. Ifølge Panikkar er de ulike religioner historisk og kulturelt betinget, og den form de fremtrer i, derfor bare av relativ verdi. Det egentlige og det avgjørende er den religiøse erfaring som sådan.

Den pluralistiske teologi forkaster ikke bare den ekskluderende holdning til religionene, dvs. den forståelse at det er frelse bare i Kristus, slik budskapet om ham formidles gjennom kirken. Den forkaster også den inkluderende holdning til religionene, dvs. den oppfatning at også de andre religioner er frelsesreligioner i kraft av Kristi virksomhet som universell Logos. Kristendommen er nok unik, hevder pluralistene, men ikke i betydning av definitiv og absolutt. Den er enestående bare i den betydning enhver religiøs tradisjon er det. Kristen misjon slik denne hittil har vært drevet, er uttrykk for en utillatelig arroganse overfor andre tros- og livsformer. Det er samdeling – participation – det spørres om.

Den utfordring til troen som «Re-thinking Missions» innebar, fikk et overbevisende svar i Hendrik Kraemers «The Christian Message in a Non-Christian World». På grunnlag av den bibelske realisme – hans eget uttrykk – og ut fra sitt suverene kjennskap til religionene (han var selv professor i religionshistorie), påviste han det kristne budskaps særstilling og endegyldighet. Utfordringen fra vår egen tids forsøk på nytolkning av misjonen har fått tilsvarende svar, gjennom teologer av ulik kirkelig og kulturell bakgrunn: katolske og protestantiske, vestlige og østlige, Genève-orienterte og Lausanne-orienterte. Det kristne budskap er at Gud har handlet, én gang for alle og til beste for alle, gjennom sendelsen av Sønnen, forat hver den som tror på ham, ikke

skal gå fortapt, men ha evig liv. Evangeliets partikularitet er forutsetningen og grunnlaget for dets universalitet, slik denne på en spesiell måte manifesterer seg i den kristne verdensmisjon. Lesslie Newbigin, tidligere biskop i Syd Indias kirke og leder av misjonsavdelingen i Kirkenes Verdensråd, sier det slik (i sin selvbiografi «Unfinished Agenda»):

«I hele verdenshistorien er Jesu kors det eneste sted hvor de fundamentale spørsmål om synd og tilgivelse, bundethet og frihet, konflikt og fred, død og liv har fått sitt endegyldige svar.»

Olav Guttorm Myklebust: f.1905, cand.theol. 1929, dr.theol. 1956, professor i misjonsvitenskap ved Det teologiske Menighetsfakultet og leder av Egede Instituttet 1946-74. Har utgitt en rekke bøker innen emnene misjonsvitenskap og økumenikk. Æresmedlem Egede Instituttet, Nordisk institutt for misjonsforskning og ekumenisk forskning og International Association for Mission Studies.

Tensions concerning the understanding of mission.

In this review of trends in missiological thinking after World War II, the author discusses such issues as inculturation/contextualization, the relationship between evangelism and social concerns, church and mission, religious pluralism and the universality of the Christian message.